

Rehberlik Postası

Eğitim: Eyübođlu

Sorumluluk Bilinci Kazandırmak

Değerli Anne-Babalar,

Sorumluluk, bireyin üzerine düşen görevleri yerine getirmesi ve kendi davranışının sonuçlarını üstlenmesidir. Sorumluluk almak bir işi en iyi biçimde yapmayı yüklenmektir. Sorumluluk sahibi olan birey, üzerine düşen görevleri yerine getirir; davranışlarının kendisi ve çevresindeki insanların üzerindeki etkisini fark eder ve bu davranışların sonuçlarını kabullenir. Bu ayki bültenimizde sizlerle, çocuklara sorumluluk kazandırmanın önemini ve yollarını, ailelerin bu konuda nelere dikkat etmeleri gerektiğini paylaşacağız.

Eyübođlu Eğitim Kurumları Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Birimi

"Çok az şey, bir insana sorumluluk vermek ve ona güvendiğinizi belli etmek kadar onun gelişmesine hizmet eder."

Booker T. Washington

Çocuklara Sorumluluk Kazandırmak Neden Önemlidir?

Her anne-baba, çocuğunun kendi ayakları üzerinde durabilen, kendine güvenen, anne-babaya bağımlı olmayan bireyler olarak yetişmesini ister. Bu beklentilerin gerçekleşmesi için çocuğa kazandırılması gereken en önemli beceri, sorumluluk duygusudur.

Sorumluluk, insan karakterinin en önemli öğelerindendir ve çok küçük yaştan başlayarak öğrenilen bir beceridir. Sorumluluk duygusu ile öz güven gelişimi arasında oldukça güçlü bir bağlantı vardır. Küçük yaşlardan itibaren sorumluluk duygusu kazandırılmış ve aldığı sorumlulukları yerine getirdiğinde takdir gören bir çocuk yapabildiğini hissedecek ve öz güveni, benlik saygısı gelişmiş bir birey olarak yetişecektir.

Yürümeye, hatta emeklemeye başladığı andan itibaren çocuğa uygun basit görevler, sorumluluklar vermek, yaptığında coşkulu bir şekilde takdir etmek çocuğun ilerideki yaşamına anne-babalar tarafından çok büyük bir katkıdır.

Verilen sorumluluklar öncelikle çocuğun kendi ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olabilir. Kendi ihtiyaçlarını tek başına karşılama becerisini kazanan çocuğun anne- babasına veya diğer yetişkinlere duyduğu bağımlılık giderek azalır. Davranışlarının sonucunu gözlemledikçe ve gelişen becerilerini kullanma fırsatı yaşadıkça, çocuğun kendine olan güveni artar.

Çocuğun kendini önemli hissetmesi onun kişilik gelişimi ve sosyal ilişkileri açısından önemlidir. Yakın çevresinden ve ebeveynlerinden kabul gören çocuk, kendisini değerli hissederek, güven duygusunu yaşamakta zorlanmayacaktır. Giyeceđi kıyafeti seçen, istediği resmi yapan, yemeğini baskısız yiyen, hareketlerine katı sınırlar getirilmeyen, kişiliğine saygı gösterildiğini gören ve kendini özgürce ifade eden çocuk; benliğinin değerli olduğunu düşünecektir. Bu durum onu yeni atılımlara ve sorumluluk almaya yönlendirir.

Dođal gelişimin parçası olarak çocuk, aşamalı olarak hayat ile ilgili yeni beceriler edinir (Önce emeklemek, sonra yürümek ve koşmak, ilk dişlerinin çıkması, el becerilerinin gelişmesi, sonrasında tek başına yemek yiyebilmek vb.). Kazanılan her beceri çocuğun bireyselleşmesinde, bağımsız, kendine

yeten bir birey olmasında önemli adımlardır. Var olan becerilerini kullanması ve henüz var olmayanları geliştirmesi için fırsat verilmeyen çocukların, yeterlilik duygusu ve öz güven gelişimleri de sınırlanır.

Sorumluluklar, çocuğun sahip olduğu, yeni geliştirdiği becerileri kullanması, uygulamaya koyması için gereklidir. Eline kaşık verildiğinde tutabilen, anne-babasını gözlemleyerek kaşığı nasıl kullanacağını az çok bilen bir çocuğa, kendi yemeğini yeme sorumluluğu verilmediğinde bu durumun ileriki yaşlarda kendi ayakları üzerinde durabilme konusunda çocuğa dezavantaj yaratacağı bilinmelidir. Çünkü yapabildiğini hissetmek her birey için önemlidir. Çocuklar için ise kişilik gelişimi açısından, hayati önemdedir. Sorumluluk ve özgüven duygusu birbirine bu denli bağlıdır.

Evde, anne-babanın veya büyükanne-büyükbabanın yanında sorumluluk duygusunu geliştirme fırsatı bulamayan çocuklar, okul yıllarında ödevlerini ve eşyalarını çoğunlukla unutan, çanta ve masalarını düzenlemekte zorluk yaşayan, daha da önemlisi karşılaştıkları zor olaylar karşısında her zaman başkalarından yardım almaya ihtiyaç duyan ve bu nedenle kendilerine olan güvenleri tam olarak gelişmeyen bireyler haline gelebilirler.

Sorumluluk sahibi çocuklar; kendi kararlarını verebilen, karar alırken ellerindeki kaynakları kullanabilen, değer yargılarını gözetken, bağımsız davranabilen, kendine güvenli, başkalarının haklarını çiğnemediği kendi ihtiyaçlarını karşılayabilen çocuklardır. Yaptığı işi sonuna kadar götüren ve yapmakta olduğu bir davranışın olası sonuçlarına katlanmayı göze alan çocuk, "sorumlu çocuk" olarak tanımlanır.

Çocuğa Sorumluluk Duygusu Nasıl Kazandırılır?

- Aşırı koruyucu aile tutumunu benimsemiş ebeveynler, çocuklarına fazla sorumluluk yüklemek istemezler. Onun daha küçük olduğunu, beceremeyeceğini düşünüp çocuğun bütün ihtiyaçlarını kendileri karşılamaya, onun yapması gereken her şeyi onun yerine yapmaya çalışırlar. Bu tutum çocuğun öz güvenini olumsuz yönde etkilemekle kalmaz, onun ileriki yıllarda hiçbir şey yapamayan, yapabilse de yapamayacağını düşünen ve endişeli, kendisini yetersiz gören bir birey haline gelmesine neden olur.

- "O daha küçük, yiyemez, döker." düşüncesiyle çocuğun yemeği sürekli anne-baba tarafından yedirilirse veya "O daha çok küçük, kendisi giyinemez." diyerek çocuğun giyinmesine izin verilmezse; çocuk ilkokula başladığında ödevlerini annesine yaptıracak çantasını hazırlama görevi de yine anneye ait olacaktır. Çantayı hazırlamayan anne, çocuk tarafından suçlu görülecek ve bu durum çocuk tarafından öğretmene karşı savunma olarak kullanılacaktır. Bu ve benzeri davranışlar çocukta sorumluluk duygusu ve kişilik gelişimini olumsuz etkileyen ebeveyn tutumlarıdır.

- Yapması gereken şeyler anne-babası tarafından hatırlatılan çocukta sorumluluk duygusu gelişemez. Bilinç dışında "Ne de olsa bana sürekli hatırlatan biri var, hatırlamama gerek yok." düşüncesi gerçekleşir. Dolayısıyla çocuğun yapması gerekenler, ailede ortak kararlar alınırken, kurallar koyulurken en başta söylenmelidir. Zamanı geldiğinde yapması gerekenleri unuttuğunda da sonuçlarını göze alması sağlanmalıdır.

- Her ihtiyacı anne-baba tarafından karşılanan, sürekli olarak neyi, nerede ve nasıl yapacağı kendisine söylenen, yanlış yaptığında azarlanan ve kınanan çocuklar, etkin olmayan ve bağımlı bir kişiliğe sahip olurlar. Anne-babaya sormadan bir iş yapmayı tercih etmezler, kendilerine güvensizdirler. Karşılaştıkları bir problemi çözmekte güçlük çekerler. Böyle çocuklarda okul korkusu çok yaygındır, okula uyum sağlamakta zorluk çekebilirler. Duygularını, tepkilerini rahatça ifade etmesine, gerektiğinde "Hayır" demesine izin verilmeyen çocuklar, bağımsız bir kişilik geliştiremedikleri için sorumluluk duygusu kazanmakta da zorlanırlar.

- Çocuğu aşırı korumak, onu kanatlarının altında büyütme, kendi sorunuyla baş başa bırakmamak onun gelişimini engeller. Ona yarar yerine zarar verir. Benlik saygısının tohumları, sorumluluk verilirse gelişir.

- Çocuğun kendisini "Ben değerliyim." diye algılayabilmesi ve önemli olduğunu hissedebilmesi için öncelikle yakın çevresinden sosyal kabul görmeye ihtiyacı vardır. Bu ortamın oluşturulması için de çocuğa "uygulama" fırsatları verilmelidir. Çocuğun kendisini önemli ve değerli hissetmesi onu yeni atılımlara ve başarıya götürür.

- Çocuğun küçük yaşta itibaren yeni beceriler kazanması bir sürece bağlıdır. Hiçbir beceri bir günde kazanılmaz. Geri planda, tamamlanan gelişimin sonucu olarak bir beceri kazanılır. Dolayısıyla sorumluluk becerisi kazanmak da adım adım gerçekleşir. Çocuğa basit görevler verilmelidir. Örneğin, 4 yaşındaki bir çocuk kendi kıyafetini giyip çıkarabilir ve acemice de olsa onu katlayabilir. Bu

yaşta bu sorumluluk verilmediğinde ve kıyafetleri anne-babası tarafından giydirildiğinde çocuk, bu sorumluluğun anne-babasına ait olduğunu düşünecektir. Çocuk kendi kıyafetlerini giyip çıkardığında ise övgü dolu sözleri hak eder: "Harikasın. Ne kadar çabuk çıkardın." ya da "Elbiseni bu kadar güzel katlayabildiğini bilmiyordum, çok mutlu oldum." gibi... Çocuğun sorumluluk alma denemelerini sabırla beklemek ve sevgiyle desteklemek, onun gelişimi için yapılabilecek en değerli şeydir.

- Çocuğun, yapabildiği şeylerde "olumlu geribildirim" duymaya ihtiyacı vardır. Anne-babanın onun yaptığı şeyleri beğenmesi, çocuk için son derece önemlidir. "Olumlu geribildirim", anne-babanın ilgi ve onayı istenen davranışların öğrenilmesinde anahtardır. Çocuğa ne yapmaması gerektiğini değil, ne yapması gerektiği söylenmeli, böylece olumluya yönlendirilmelidir.

- Çocuğa verilen sorumluluklar motive edici olmalıdır. Zor ve sevmediği görevler sorumluluk duygusu vermede çok fazla işe yaramayabilir. Örneğin, masanın kurulmasına yardım etmek, masayı temizleyip toplamaktan daha cazip bir görevdir. Onun için daha eğlenceli olacaktır.

- Çocuk anne-babayla iş birliği yapsa da yapmasa da koşulsuz sevgi verilmeli ve onay gösterilmelidir. Çocuk ne yaparsa yapsın, ona değer verildiğini ve ailesi tarafından kabul edildiğini bilmelidir.

- Anne-babaya bağımlı olduğu düşünülen çocukların ebeveynleri, koruyucu aile tutumlarını gözden geçirmelidir.

- Okul öncesi dönemde oyuncaklarını, ilkokul-ortaokul döneminde ise odasını ve masasını toplamak çocuğun görevidir. Aşırı düzenli anneler, dağınıklığa tahammül edemedikleri için çocuğun yerine oyuncakları toplarlar. Bu durumda çocuğun bilinçdışı süreçleri şu şekilde işleyecektir: "Ne de olsa oyuncaklarımı/odamı toplayan birisi var. Ben neden toplayayım ki? Bu annemin görevi. Ben bunu yapmak zorunda değilim."

- Çocuğun becerilerini geliştirirken kırıp dökmesi, üstünü kirletmesi veya evde ufak zararlar vermesi; sorumluluk kazanırken göz ardı edilmesi gereken şeylerdir. Önemli olan çocuğun kritik dönemde bu becerileri kazanmasıdır. Çünkü çocuklukta kaybedilen zaman asla geri gelmez ve kritik dönem dediğimiz -belli yaşlarda kazandırılmayan beceriler bir daha kazanılamaz- dönemin iyi değerlendirilmesi gereklidir.

- Çocuktan beklenen sorumluluklar, verilmek istenen görevler liste haline getirilmeli ve evle ilgili sorumluluklardan hangisini yerine getirmek istediği sorulmalıdır. Seçtiği görevler kesinlikle ona ait olmalıdır. Yerine getirmediğinde sonuçlarına tüm ailenin katlanmak zorunda kalacağı ve bu durumun başkalarını da olumsuz etkileyebileceği çocukla konuşulmalıdır.

- Çocuğa uygun model olunmalıdır. Çünkü sorumluluk kazandırmak istediği halde anne-baba kendi sorumluluklarını yerine getirmiyorsa, bu durum çocuğun bu beceriyi kazanmasını olumsuz etkileyecektir. Anne-babalar; işe yaramayan davranış, inanç ve tutumlarını değiştirmeye istekli olmalıdır.

- Çocuğun yaptığı yanlış seçimlerin -kendisine zarar vermedikçe- sonuçlarını yaşamasına izin verilmelidir ki onlardan bazı dersler çıkarabilsin.

- Anne-babalar çocuğa yardım etmek isterken onun sorumluluğunun gelişmesini engelleyebileceklerini unutmamalıdır. Eğer çocuk yapması gereken şeyi nasıl yapacağını bilmiyorsa ona öğretilmelidir. Onun yerine yapılmamalıdır.

- Sorumluluğunu alabileceği küçük bir ev hayvanı da çocuğun bu duyguyu geliştirmesinde yardımcı olabilir. Onun bakımı, beslenmesiyle ilgilenmek, onun sorumluluğunu almak; çocuk için çok değerli bir görevdir.

Kaynaklar

Sayar, K., Bağlan F. (2010). Koruyucu Psikoloji, İstanbul: Timaş Yayınları.
Yavuzer, H. (2012). Çocuk Eğitimi El Kitabı, İstanbul: Remzi Kitabevi.